

Lopuksi: Pää ulkona peilikaapista

Tätä kirjaa viimeistellessämme Suomessa käydään kiivasta keskustelua ilmastonmuutoksesta ja sen torjunnasta. On tietysti totta, että ilmaston lämmenemisen myötä kasvukausi Suomessa pitenee ja terassillakin tar- kenee todennäköisesti istua pidemmälle syksyyn. Kuitenkin vain pieni vähemmistö kehtraa väittää, että ilmastonmuutoksen hyödyt yltäisivät sen haitat. Jos emme tee jotain, arjestramme, tai viimeistään jälkipol- viemme arkielämästä, tulee mahdotonta. Vaikka vertaus äkkiselitään tuntuu kaukaa haetulta, voidaan samaa logiikkaa soveltaa myös ulko- näköyhteiskuntaan. On totta, että omasta ulkonäöstä huolehittiminen voi tuottaa yksilölle mielihyvää ja etuja elämässä, mutta ovatko ulkonä- köön liittyvät hyödyt tässäkin tapauksessa haittoja suurempia? Entä mitä voimme tehdä ulkonäön merkitystä yhteiskunnassa alleviivaavan kehityksen pysäyttämiseksi?

Ennen mahdollisiin ongelma-kohtiin puuttumista on tietysti tun- nustettava ongelman olemassaolo. Onko ulkonäköyhteiskunta siis ylipäätään totta? Listasimme tämän teoksen johdantoluvussa piirteitä, jotka tekisivät yhteiskunnastamme ulkonäköyhteiskunnan. Arvioimme seuravaksi luonnehindintojen paikkansa pitävyttä esittämämme tutki- mustiedon valossa.

Esitimme, että ulkonäköyhteiskunnassa ulkonäön merkitys on levinnyt sen niin sanottujen luonnollisten rajojen ulkopuolelle. Mikäli parinvallintaa piderään ulkonäkövaikutusten olemassaolon luonnollisena pelikenttänä, on selvää, että suomalaisilla on eniten kokemuksia ulkonäön vaikutuksista nimenomaan kyseisellä elämänaalueella. Ulkonäöllä myös sallitaan tavoiteltavan unelmien kumppania.

Sen sijaan työpaikan tai paksuunnan lompakon tavoittelua ulkonäön avulla paheksutaan laajalti. Suomalaisen ulkonäönhyödyntämisspyrkimykseen työelämässä kohdistama paheksunta kertoo siitä, että ulkonäön ei ainakaan haluttaisi vaikuttavan sen ”luonnollisen” rajojen ulkopuolella. Mutta kysymys kuuluukin: riittääkö sosiaalinen paheksunta estämään ulkonäön vaikuttamista sellaisilla elämän osa-alueilla, joilla emme haluaisi sen vaikuttavan? Suomalaiset raportoivat runsaasti ulkoisella vaikutuksella ennen kaikkea työelämässä. Lisäksi varsin erilaisten ammattiryhmien edustajat puhuvat lopulta hyvin luonteisesti oman alansa ulkonäöllisistä normeista eli sosiaalisista säännöistä. Omalla ulkoisella olemuksellaan moni työntekijä tuntuu haluavan näyttävästä nimenomaan uskottavana oman alansa edustajana. Johtoajat on muuten olerettuihin vaatimuksiin vastaaminen ja halu näyttää ”olkealta”. Ulkonäöllä on siis kiistatta merkitystä muuallakin kuin Tinderissä.

Olemmeko sitten maksuneet niin sanotun ulkonäkötyöläisen täysvaltaisen roolin, eli onko kulloisinkin ulkonäöllisiin odotuksiin vastaamisesta tullut päätävämmät? Jossain määrin kyllä. Me suomalaiset kulutamme erilaisia resursseja, kuten aikaa, rahaa ja energiaa, ulkoisen olemuksemme työstämiseen. Ulkonäkötyöläisyys ei tosin valtaosalle suomalaisista tarkkoita epärealististen ulkonäköstandardien tavoittelua. Ainakaan heidän oman kertomansa mukaan. Monelle kysymys on oman itsen esiintuomisesta ulkoisella hienosäädöllä; ulkoisuuori ikään kuin valjastetaan vastamaan sisältä minää. Se, millaisia hienosäätöjä ulkonäköön tehdään, on taas sosiaalisen ympäristömmme vahvasti määrittlemää. Harvempi suomalainen haluaa varsinaisesti

erottua omalla ulkonäöllään, mutta sitäkin tärkeämpää on ulkonäöllinen sulautuminen.

Ulkonäkötyöläisyyden, ja sitä kautta ulkonäköyhteiskunnan, olemassaolon puolesta puhuu kuitenkin suomalaisten identiteetin ja ulkonäön välinen vahva kytkös: koemme, että se, millä näyramme, on olennainen osa minuuttamme. Yhteiskunnassa, jossa suolen tyhjentämisenkin liitetään ulkonäöllisiä tavoitteita (vatsan ongelmien aiheuttama turvotus ulkonäköhaittana), on vaikea keksiä sellaisia tapoja olla ja elää, jotka eivät jollain tapaa liittyisi ulkonäöllisiin tarkoituksiperiin tai joihin ei olisi liitettävissä sellaisia.

Tutkimuksemme mukaan harva meistä kuitenkaan puhuu omaan ulkonäköönsä liittyvistä pyrkimyksistä kovin suorasanaisesti. Monelle meistä ulkonäkötyö on arkisiin rutineihimme nivouttava, eikä sen tekemistä juurikaan kyseenalaisteta. Tavallinen tapa on myös suhtautua ulkonäköön etäänlaisena kylkiäisenä, jonka saa kaupan päälle, kun esimerkiksi syö ”oikein”, kuntoilee sopivasti sekä nukkuu ja lepää hyvin – terve sielu terveen *näköisessä* ruumissa. Kylläistulkintaa tukee myös ulkonäön arvostus suomalaisen väestön keskuudessa. Vaikka ulkonäön tärkeäksi kokeminen on hieman lisääntynyt 2010-luvulla, on sen arvostus kuitenkin vähäinen suomalaisen perinteisesti tärkeänä pitämiin asioihin verrattuna.

Suhteemme ulkonäköön onkin täynnä ristiriitoja. Ulkonäköpainesta *Image*-lehteen kirjoittanut toimittaja Anu Silfverberg kuvasi oman nuoren itsensä subdetera ulkonäköönä ja siihen kohdistuviin paineisiin seuraavasti: ”Halusin sekä repiä [vaateliikkeen] mainokset alas ratiikkapysäkeiltä että muuttua viipymättä kuvien naisiksi.”¹ Omassa aineistossamme ristiriitojen kuvaus ei ole yhtä ilmeinen mutta tutkijoiden helposti tulkittavissa. Erittäisen tärkeää monelle suomalaiselle tuntuu olevan irtisanoutua jonkinlaisesta ulkonäkötuuhariudesta niin ajan- kuin rahankäyttöillisesti. Tämän vuoksi voikin päätellä, ettei ulkonäköyhteiskunta, aivan sellaisena kuin teoksen johdannossa maalailimme, ole vielä todellisuutta. Ulkonäöstä huolehtiminen ei ole

ainakaan sellainen sosiaalinen säännönmukaisuus, että sen myöntäminen olisi täysin hyväksyttävää. Ehkä osin tästä johtuen äärimmäisiin ulkonäön muokkaamisen keinoihin, kuten kauneuskirurgiaan, turvautuu hyvin pieni osa väestöstämme. Omat ainestomme kertovat myös laajalti suomalaisen ulkonäkökulttuurin päällä leijuvasta asianmukaisuuden ja ”luonnollisuuden” vaateesta. Vaade on ennen kaikkea keskioluokkainen ja tekee ulkonäöstä huolehtimisesta lähökohraisesti sellaisen taitolajin, joka ei pelkästään erottele vaan myös sulkee ulos.

Ulkonäön kehittämiseen ja ylläpitämiseen vaadittava taloudellinen ja kulttuurinen pääoma ovat nimittäin yhteiskunnassa jo lähtökohdaisesti epätasaisesti jakautuneita. Vaikka voisi ajatella, että ulkonäön arvostus antaisi mahdollisuuksia menestyä elämässä ulkonäkönsä avulla myös niille, jolla taloudellisia ja koulutuksellisia resursseja on vähemmän, loisivat varsinaiset ulkonäölliset menestystarinat aineistoistamme poissaolollaan. Pientä väestönosaa ulkonäöllä menestyminen varmasti voi koskettaa, mutta niin sanottujen tavallisen näköisten suuressa massassa ulkonäön arvostus johtaa todennäköisesti vain pääomien kasautumiseen niille, jotka ovat jo valmiiksi hyvässä asemassa. Korkeasti koulutetuilla ja paremmin ansaitsevilla on lähtökohdaisesti paremmat mahdollisuudet paitsi ilmentää itseään ulkonäöllisesti myös vastata ulkonäköyhteiskunnan vaatimuksiin. Heillä on myös paljon valtaa määrillä, mikä on ulkonäköpääomaa. Toki ulkonäköpääoman vallan kahvassa olevatkin voivat miettiä, onko oman ulkonäön jatkuva kehittäminen heille yksilöinä välttämätöntä tai onko sellainen yhteiskunta toivottava, jossa kaikki sitä tekevät. On myös monia, joita ulkonäköyölläisyys ei yksinkertaisesti kiinnosta, ja heilläkin pitäisi olla siihen yhtäläinen mahdollisuus ilman, että he tulevat ”huolittelematomuutensa” vuoksi tavalla tai toisella tuomituiksi tai jopa syrjityiksi.

Kysymys ei luonnollisestikaan ole vain yksilön valinnasta vaan yhteiskunnallisesta ilmapiiristä, kuten tutkimuksemmeikin osoittaa. Olemme oppineet odottamaan itseltämme ja muilta ulkonäöstä huolehtimista. Huolehtimista koskevat sosiaaliset säännöt ovat kuitenkin

sukupoliittuneita, ulkonäön hyödyntämistä koskevista normeista puhumattakaan. Toki ulkonäöstä hyöryminen on ylipäättään varsin paheksuutua Suomessa, mutta paheksuutna kohdistuu erityisesti naisiin, joiden ei haluta saavan ulkonäöstään taloudellista hyötyä. Saimme tutkimuksesamme myös viitteitä siitä, että esimerkiksi kulttuurinen käsikirjoitus niin sanotusti reittä pikin eteenpäin pyrkivästä naisesta elää ja voi hyvin. Tällaisilla tarinoilla on voimaa leimata naisten saavutukset esimerkiksi työelämässä ulkonäöllisellä ”vilunkipelillä” saavutetuiksi asemiksi. On ilmeisen ristiriitaista, että samanaikaisesti kun naiset pitävät ulkonäköä tärkeämpänä asiana kuin miehet, murehtivat enemmän ikääntymistä sekä käyttävät merkittävästi enemmän aikaa ja rahaa ulkonäöstään huolehtimiseen, ei heidän kuitenkin ole sallittua *hyötyä* ulkonäöstään.

Yhtäältä on ristiriitaista, että miehille ulkonäöstä hyöryminen on sallitumpaa kuin naisille, samalla kun ulkonäöstään liikaa tai ”väärin” huolehtiva mies joutuu pelkäämään miehistytyensä kyseenalaistamista. Eikö olisi mukavaa, jos mies voisi vain käyttää jalkahoidossa eikä joutuisi varaamaan aikaa *äijä*-jalkahoitoon? On myös syytä pohtia, onko todellista tasa-arvoa kuitenkin se, että miehet kurovat naiset kiinni ulkonäkökulttuurissa. Sen sijaan tasa-arvoisemmassa yhteiskunnassa kenenkään ei tulisi tuntoa velvollisuutta katruttua omaa ulkonäköpääomaansa eikä sen puutteesta rangaistaisi.

Entä mitä voimme tehdä ulkonäön merkitystä yhteiskunnassa alleviivaavan kehityksen pysäyttämiseksi? Voimme jakaa vastuuta niin yhteiskunnan, yksilöiden kuin välirason toimijoiden kesken.

Yksi järeimmistä keinoista puuttua yhteiskunnan ulkonäkökehitykseen on lainsäädäntö. Toisin kuin esimerkiksi Ranska, Suomi ei ole suoraan kielittänyt ulkonäköön perustuvaa syrjintää lailla. Toki syrjintä on laissa listattujen ominaisuuksien lisäksi kielletty ”muun henkilön litittyvän syy” perusteella, mutta ulkonäköä itsessään ei mainita. Olisiko syytä? Vaikka lain tulkinta ei epäilemättä olisi ongelmatonta, olisi ulkonäköyrittäjänä eksplisiittinen kieläminen lakiin näkyvästi kirjiaamalla

selvä viesti kaikille: me Suomessa emme hyväksy ulkonäköön perustuva syrjintää.

Lainsäädännön lisäksi on löydettävissä myös muita institutionaalisia tapoja puuttua ulkonäköyhteisikunnan kehitykseen. Yhdessä erilaisten julkisten instanssien, kuten neuvoloiden ja koulujen, kanssa voisimme pohdita, kuinka erityisesti lasten ja nuorten identiteetin muodostusta voitaisiin tukea niin, ettei ulkonäöstä muodostuisi kenenkään mahdollisuuksia elämässä rajoittava tekijä. Jatkuvasti kuvallistuvan median lukutaitoa tai tapoja antaa muille myönteistä palautetta muuten kuin toisten ulkonäköä kommentoimalla voi tuskin koskaan harjoittaa iikkaa. Tarve näille harjoituksille olisi varmasti suuri myös aikuisväestön keskuudessa. Lisäksi esimerkiksi työntekijöitä rekrytoivien ja palkkaavien organisaatioiden on kannettava vastuunsa ja oltava valmiita kyseenalaistamaan ja muuttamaan omia käytäntöjään. Milloin esimerkiksi valokuvasta tuli aivan *pakkolinen* osa ansioluetteloa? Kuvattoman (ja muutenkin anonyymien) rekrytoinnin lisääntymiselle on eittämättä tarvetta.

Ylipäättään sosiaalinen media ja jatkuva kuvien ottaminen on tehnyt jokaisesta arkipäivästä potentiaalisen koulukuvapäivän⁷. Missä tahansa ja milloin tahansa joku voi kaivaa kännykkäkameran esiin ja päättää ottaa kuvan. Kaikki varmasti muistavat, millaisia ulkonäöllisiä paineita koulukuvauspäivään alkanaan liityi. Olisiko meidän kännykkäkameroiden kanssa jatkuvasti hosuvien siis syytä joskus pysähtyä pohittamaan, onko aivan välttämätöntä kuvata ihan kaikkia ja kaikkea koko ajan? Tämä voisi olla helposti toteutettavaa arjen ulkonäköaktiivisuuksia.

Tällä hetkellä ulkonäkönormien purkaminen on jäänyt pitkälti aktivistien kontrolle. Esimerkiksi keho-, karva-, tissi- ja isämahalitkkeet ovat onnistuneesti monipuolistaneet ulkonäköyhteisikunnan kuvastoa. Kuvienottokritiittisyyden lisäksi meitä kaikkia voikin rohkaista yksilöllisempään ulkonäölliseen itseilmaisuun. Mikäli ei ole kuitenkaan valmis ryhtymään varsinaiseksi ulkonäköaktivistiksi, voi ainakin kulutusparatoksissaan pyrkiä tukemaan ulkonäöllistä monimuotoisuutta aidoisti tukevia yrityksiä. Ulkonäköön liittyvien hiearkisten arvostelmien

purkaminen on lopulta meidän kaikkien etu. Mitä monimuotoisempia ulkonäköjä ympäristössämme esiintyy, sitä vaikampimpi yksilöitä on laittaa niin sanottuun paremmuusjärjestykseen ulkonäön perusteella. Toimittaja Megan Nylan esitti taannoin *The New York Timesissa*⁸ vielä pidemmälle viedyn ajatuksen. Hänen mielestään kauneuskäsityksien laajentaminen on tärkeää mutta vielä vapauttavampaa olisi kollektiivisesti myöntää, että kaikki eivät ole kauniita eikä kaikkien tarvitsekaan olla. Jos onnistuisimme vetämään kauneuden jalustalta ja rinnastamaan sen vaikka urheilulliseen tai musikaaliseen lahjakkuuteen, ihmisten saattaisi olla helpompaa luopua pakonomaisesta kauneuden tavoittelusta ja keskittyä muihin vahvuuksiinsa.

Emme sano, että ulkonäköyhteisikunnan kehityskulkuun puuttaminen on helppoa, mutta ei ole ilmastomuutoksen torjuminenkaan. Siitä huolimatta olemme aktiivisesti alkanet toimia ilmastomuutoksen pysäyttämiseksi. Miksemme siis ottaisi yhteiskunnan ulkonäkökeskeistymisen pysäyttämistä yhteiselle asialstrallemme? Pää on nyt otettu ulos pelikaapistista, ja se on hyvä alku. Seuraavaksi voimme alkaa ruuvata peltiä irti.